

13. LA MORFOLOGIA DELS DETERMINANTS

La categoria lèxica dels determinants és integrada per l'article, la major part dels demostratius i els possessius.

Des d'un punt de vista sintàctic, els determinants funcionen com a especificadors dels noms i hi concorden en gènere i nombre.

L'article introdueix una especificació basada en el caràcter conegut o no del referent designat pel nom; el demostratiu, una especificació basada en la dixi espacial, i el possessiu, una especificació basada en la dixi personal.

13.1. LA MORFOLOGIA DELS ARTICLES

Els articles, com la major part de les categories nominals, presenten distincions morfològiques de gènere (masculí i femení) i de nombre (singular i plural).

Tenint en compte el tipus d'especificació que introdueixen i el tipus de nom que modifiquen, els articles es classifiquen en: *article definit*, si especifica un nom que té una referència unívoca; *article indefinit*, si especifica un nom que té una referència indeterminada, i *article personal*, si especifica un nom propi.

L'article indefinit presenta el radical *un* i les marques flexives típiques de les dues categories gramaticals esmentades (quadre II.35).

QUADRE II.35
Flexió de l'article indefinit

Gènere	Nombre	
	Singular	Plural
<i>Masculí</i>	un	uns
<i>Femení</i>	una	unes

L'article definit, com els pronoms febles, pertany a la categoria fonològica dels clítics i, des d'un punt de vista formal, pot presentar en alguns casos formes asil·làbiques (reduïdes a la consonant *l*). Les diferents formes del singular de l'article definit tenen un comportament semblant al que hem delimitat més amunt per a les formes proclítics d'acusatiu del pronom de tercera persona (cf. § 12.2.2.a i 12.2.2.c). En el quadre II.36 podem veure les diferents formes de l'article definit.

QUADRE II.36
Flexió de l'article definit

Gènere	Nombre			
	Singular		Plural	
	Forma sil·làbica	Forma asil·làbica	Forma sil·làbica	Forma asil·làbica
Masculí	el	l	els	ls
Femení	la		les	

L'article masculí singular adopta la forma asil·làbica *l* davant els mots començats per vocal (o vocal precedida de *h* muda) o darrere els mots també acabats en vocal, encara que en aquest segon cas només es representa gràficament per *l* darrere les preposicions *a*, *de* i *per* i el mot *ca* ('casa') quan precedeix un mot començat per consonant (*al*, *del*, *pel*, *cal*), i la forma amb la vocal de suport *e* en els altres casos: *l'avi*, *l'àmbit*, *al corrent*, *del dia*, *pel tren*; *el pare*, *el teatre*.

L'article femení singular adopta la forma asil·làbica *l* davant els mots començats per vocal (o per vocal precedida de *h* muda) altra que *i* o *u* àtones, i la forma amb la marca *-a* de femení en els altres casos: *l'àvia*, *l'ombra*, *l'americana*, *l'única*, *l'índia*; *la dona*, *la universitat*, *la humitat*, *la intel·ligència*, *la història*.

L'article definit presenta, en plural, a part de la forma asil·làbica masculina *ls* que forma part de les contraccions (*als*, *dels*, *pels*, *cals*), formes sil·làbiques; el masculí, amb la vocal de suport *e*, i el femení, amb la marca de gènere *-e-*: *els avis*, *els dies*, *els poemes*; *les àvies*, *les portes*, *les fonts*.

Les formes masculines antigues *lo* i *los* es mantenen en la llengua general en certs contextos fossilitzats (*tot lo món*, *tot lo dia*, *per lo senyal*), i en alguns parlars nord-occidentals, en registres informals (*lo pare*, *lo cotxe*, *los carrers*, *los pobles*).

En parlars baleàrics, d'altra banda, les formes de l'article general delimitades suara conviuen amb l'anomenat article salat, usat sobretot en la llengua parlada i en registres informals. Aquestes formes presenten un radical amb *s* en lloc del radical amb *l* propi de l'article general, i adopten formes sil·làbiques i asil·làbiques semblants a les d'aquest, amb la particularitat que la forma asil·làbica de plural que intervé en les contraccions coincideix amb la forma asil·làbica de singular. L'article salat, a més, presenta en masculí les variants *so* i *sos* quan segueix la preposició amb (quadre II.37): *s'ha fet un tall amb so ganivet*.

QUADRE II.37
Flexió de l'article salat

Gènere	Nombre			
	Singular		Plural	
	Forma sil·làbica	Forma asil·làbica	Forma sil·làbica	Forma asil·làbica
Masculí	es / so	s	es / sos	s
Femení	sa		ses	

Els noms propis de persona o *antropònims* poden anar precedits, en singular, de l'article personal (*en/na*) o de l'article definit (*el/la*), que en aquest cas també fa d'article personal. Convé notar que l'article personal només té formes del singular i s'usa amb noms en singular: *En Riera* (o *el Riera*) *és conegut nostre*, però *Els Riera són coneguts nostres* (només amb l'article definit). En els parlars del Principat de Catalunya, generalment s'usa l'article definit amb els noms femenins i masculins començats per vocal, i l'article personal o el definit amb els noms masculins començats per consonant: *en/el Pere, l'Antoni; la Maria, la Isabel, l'Antònia*. Els parlars baleàrics, en canvi, presenten l'article personal en tots els casos; es tracta de la forma *en* (o *n'*) per al masculí i *na* (o *n'*) per al femení: *en Pere, n'Enric, n'Antoni; na Maria, na Isabel, n'Antònia* (quadre II.38). En els parlars valencians no s'anteposa, generalment, cap article als noms propis.

QUADRE II.38
Flexió de l'article personal

Gènere	Nombre		
	Singular		Plural
	Forma sil·làbica	Forma asil·làbica	
Masculí	en	n	
Femení	na		

Per a l'ús de l'apòstrof i les contraccions de l'article amb *a*, *ca*, *de* i *per*, cf. IV, § 4.1 i 4.2; i I, § 8.5.

13.2. LA MORFOLOGIA DELS DEMOSTRATIUS

Els *demonstratius* tenen una funció dística i expressen relacions de proximitat o llunyania que tenen per referència l'espai en què se situen els interlocutors de l'acte de parla i, en alguns casos, que tenen per referència el discurs mateix (cf. la part V). Els demostratius comprenen els determinants

demonstratius *aquest* (o *este*), *aqueix* (o *eixe*) i *aquell*; els pronoms demostratius neutres *açò*, *això* i *allò*, i els adverbis demostratius *ací*, *aquí*, *allí*, *allà*. Els determinants demostratius especifiquen el nom, que pot ésser explícit o elidit (*Aquesta jaqueta abrigo molt, però aquella és d'entretemps*); els anomenats *pronoms neutres* (*això*, *allò*), en canvi, designen una entitat abstracta o genèrica (*Què és això que portes?*).

En la major part dels parlars, els demostratius presenten un sistema de caràcter binari i estableixen una oposició de dos graus: el primer grau per a les formes que indiquen proximitat a l'espai dels interlocutors de l'acte de parla, i el segon per a les formes que indiquen llunyania respecte a l'espai dels interlocutors. Des d'un punt de vista morfològic, aquestes formes es classifiquen a partir de l'oposició de gènere (masculí i femení els que són determinants, i neutre en el cas dels pronoms) i nombre (singular i plural els que són determinants), tal com podem veure en el quadre II.39.

QUADRE II.39
Flexió dels demostratius (sistema díctic binari)

<i>Demonstratius</i>	<i>Gènere</i>	<i>Nombre</i>	
		<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
<i>De 1r grau</i>	<i>Masculí</i>	<i>aquest</i>	<i>aquests</i>
	<i>Femení</i>	<i>aquesta</i>	<i>aquestes</i>
	<i>Neutre</i>	<i>això</i>	
<i>De 2n grau</i>	<i>Masculí</i>	<i>aquell</i>	<i>aquells</i>
	<i>Femení</i>	<i>aquella</i>	<i>aquelles</i>
	<i>Neutre</i>	<i>allò</i>	

En els parlars valencians i en algun dels nord-occidentals els demostratius presenten especificitats de caràcter formal i funcional. Des d'una perspectiva funcional, tant els determinants demostratius com els pronoms demostratius hi mantenen un sistema d'oposicions ternari i diferencien tres graus de proximitat o llunyania: el primer grau per a les formes que fan referència a l'espai de l'emissor de l'acte de parla (o proximitat respecte a l'emissor), el segon per a l'espai del receptor (o proximitat respecte al receptor), i el tercer per a l'espai diferent dels interlocutors (o llunyania). Des d'un punt de vista formal, d'altra banda, els determinants demostratius tenen *formes reforçades* (formes amb el constituent *aqu-*) i *formes no reforçades* (sense aquest constituent) per als dos primers graus: *este*, *eixe* (*est*, *eix*, en alguns parlars). Totes dues formes són acceptables, però en registres formals són preferibles les reforçades. El sistema ternari amb les formes reforçades se sol limitar als registres formals d'altres parlars (quadre II.40): *Aquest llibre que et comentava i aqueix que tens a les mans són dels encants; en canvi, tots aquells del prestatge els vaig comprar a un antiquari*.

QUADRE II.40
Flexió dels demostratius (sistema díctic ternari)

Demostratius	Gènere	Nombre	
		Singular	Plural
De 1r grau	Masculí	aquest (o este)	aquests (o estos)
	Femení	aquesta (o esta)	aquestes (o estas)
	Neutre	açò	
De 2n grau	Masculí	aqueix (o eixe)	aqueixos (o eixos)
	Femení	aqueixa (o eixa)	aqueixes (o eixes)
	Neutre	això	
De 3r grau	Masculí	aquell	aquells
	Femení	aquella	aquelles
	Neutre	allò	

Els demostratius també poden indicar proximitat o llunyania respecte dels elements dits anteriorment en el discurs: *Els cartaginesos s'enfrontaren amb els romans vora l'Ebre; aquests anaven armats fins a les dents, però aquells duïen una colla d'elefants que feia feredat.*

La coexistència d'un sistema binari i un altre de ternari en els determinants demostratius es reproduïx en el cas dels anomenats *adverbis demostratius*, amb els quals estan directament relacionats: *aquí* i *allí/allà* en els parlars amb sistema binari, i *ací, aquí* i *allí/allà* en els parlars amb sistema ternari (cf. la part V).

13.3. LA MORFOLOGIA DELS POSSESSIUS

Els *possessius*, com els altres determinants, concorden amb els noms i presenten els accidents de gènere i nombre. Els possessius, a més, designen el posseïdor i presenten formes diferents relacionades amb les tres persones del discurs i amb el caràcter singular (un sol posseïdor) o plural (diversos posseïdors) d'aquestes persones: *el meu llibre, la nostra empresa*. Tot i així, sovint el concepte de possessió és figurat i es refereix a una dependència o relació: *el seu director, el meu parer*.

Els possessius s'han dividit tradicionalment en *possessius forts*, perquè són tòpics (quadre II.41) i *possessius febles*, que són àtons (quadre II.42): *el meu pare / mon pare*.

QUADRE II.41
Flexió dels possessius forts

Persona	Nombre de posseïdors	Gènere	Nombre		
			Singular	Plural	
Primera	Un posseïdor	Masculí	meu	meus	
		Femení	meva / meua	meves / meues	
	Diversos posseïdors	Masculí	nostre	nostres	
		Femení	nostra		
Segona	Un posseïdor	Masculí	teu	teus	
		Femení	teva / teua	teves / teues	
	Diversos posseïdors	Masculí	vostre	vostres	
		Femení	vostra		
Tercera	Un posseïdor	Masculí	seu	seus	
		Femení	seva / seua	seves / seues	
	Diversos posseïdors	Masculí	seu	llur	seus
		Femení	seva / seua		seves / seues

Les formes *meva*, *meves*, *teva*, *teves*, *seva* i *seves* predominen en els parlars orientals, mentre que les formes *meua*, *meues*, *teua*, *teues*, *seua* i *seues* predominen en els parlars occidentals i en els baleàrics.

La distinció que s'estableix en les persones primera i segona entre un i diversos posseïdors (*meu/teu* enfront *nostre/vostre*) existia en català antic també per a la tercera persona (*seu* enfront de *llur*). Avui, la forma *llur* s'usa habitualment en parlars septentrionals i és disponible en els registres formals de la llengua general.

Semblantment a allò que s'esdevé amb els adjectius de dues terminacions (*pobre/pobra*), en els parlars orientals els possessius singulars de diversos posseïdors *nostre/nostra*, *vostre/vostra* solament es diferencien en la llengua escrita, perquè essent àtones la *-e* i la *-a* finals ambdues s'articulen amb el mateix so neutre [u].

Des d'un punt de vista sintàctic, els possessius forts poden precedir o seguir el nom que especifiquen; en el primer cas, van precedits sempre de l'article —en general, el definit—, excepte *llur*, que normalment no és precedit d'article davant un nom.

Els possessius febles són clítics i constitueixen un únic mot fonològic amb el nom que especifiquen. Des del punt de vista morfològic, a diferència dels possessius forts, els febles són defectius: únicament presenten formes referides a un sol posseïdor (quadre II.42).

QUADRE II.42
Flexió dels possessius febles

Persona	Gènere	Nombre	
		Singular	Plural
Primera	Masculí	mon	mos
	Femení	ma	mes
Segona	Masculí	ton	tos
	Femení	ta	tes
Tercera	Masculí	son	sos
	Femení	sa	ses

En certs parlars, el masculí plural adopta les formes analògiques *mons, tons, sons*.

Des d'un punt de vista sintàctic, els possessius febles es diferencien dels forts pel fet que sols precedeixen el nom que especifiquen i exclouen l'ús d'un altre determinant. Actualment, a més, únicament s'utilitzen amb certs noms de parentiu (*mon pare, ta mare*), davant d'alguns mots (*Vine a ma casa, Això no ho faré en ma vida*), precedint certs tractaments protocol·laris, en el cas de les formes de tercera persona (*sa il·lustríssima, sa santedat, ses gracioses majestats, ses senyories*), i en certes frases fetes i refranys (*Cada terra fa sa guerra*).

Quan les formes del femení dels possessius àtons *ma, ta* i *sa* van seguides d'un nom femení començat per vocal o per *h* muda, poden ésser substituïdes per les formes corresponents del masculí: *mon àvia, son hereua, Son ànsia no el deixa viure*.

13.4. LA MORFOLOGIA DELS INTERROGATIUS I DELS RELATIUS VARIABLES

Dins la categoria dels determinants també cal incloure l'interrogatiu i exclamatiu *quin* i el relatiu compost.

L'interrogatiu i exclamatiu *quin* concorda amb el nom que determina i presenta els accidents de gènere i nombre (*quin, quina, quins, quines*): *Quin dia vindràs?, Quina mena de te li agrada?, Quin partit tan emocionant! Com la major part dels determinants, pot aparèixer sense el nom que especifica quan el context lingüístic o extralingüístic permet de sobreentendre'l: Quin (pastís) t'estimes més?; De tots aquests itineraris, quin (itinerari) em recomanaríeu?*

El relatiu compost està format per l'article definit i la forma *qual*, i concorda amb el nom que precedeix en nombre i en gènere (marcat solament per l'article): *el qual, la qual, els quals, les quals*. El relatiu compost relaciona el nom que determina amb un nom aparegut anteriorment, dit *antecedent*, amb el qual pot coincidir o bé tenir una relació d'equivalència de significat (*sinonímia*) o d'inclusió (*hiperonímia*): *Aquest llibre versa sobre la cuina mediterrània, la qual cuina hi és considerada com una de les més equilibrades; La factura puja a 1.200 euros, el qual import s'haurà de satisfer amb un taló al portador.*

Actualment, l'ús del relatiu compost com a determinant és molt limitat: en general s'usa sense el nom (d'una manera comparable al que hem vist per a *quin*). Per a més informació, cf. la part V.

14. LA MORFOLOGIA DELS QUANTIFICADORS

La categoria lèxica dels *quantificadors* és integrada pels numerals, els quantitatius i els indefinits.

Des d'un punt de vista sintàctic, els quantificadors es comporten típicament com a especificadors nominals (*tres ciutats, el quart poder, pocs aliments, certes experiències*), tot i que, com veurem detalladament en la part V, també poden acomplir funcions diferents, concretament nominals i pronominals: en les construccions *un terç de la població, una quarta de sal, una dotzena de clòtxines, un miler de pàgines*, es pot considerar que els elements *terç, quarta, dotzena* i *miler* funcionen com a nuclis d'un sintagma nominal (amb els especificadors *un* i *una*) i que els fragments *de la població, de sal*, etc., funcionen com a complements d'aquest nucli, encara que semànticament l'element principal sigui *població, sal*, etc.; i en les construccions *No ha vingut ningú* i *No vull res*, els elements *ningú* i *res* no modifiquen cap nucli nominal explícit ni implícit, i per tant es poden considerar pronoms.

Des d'un punt de vista semàntic, els quantificadors delimiten d'una manera més o menys precisa l'extensió quantitativa de l'element que especifiquen o assenyalen algun tipus d'especificació de caràcter numèric.

14.1. LA MORFOLOGIA DELS NUMERALS

En general, els numerals es caracteritzen perquè especifiquen el nom comú concretant-ne l'extensió o l'ordre dins una sèrie d'una manera precisa. Atenent al tipus d'especificació que aporten, els numerals es classifiquen en cardinals, ordinals, partitius, col·lectius i multiplicatius.

14.1.1. *La morfologia dels cardinals*

Els *numerals cardinals* (o, simplement, *cardinals*) designen una quantitat d'una manera exacta i, en la major part dels casos, no admeten flexió de gènere ni de nombre. En són una excepció els cardinals *un* i *dos*, i el cardinal *cent*, que solament presenta flexió de gènere en el plural (quadre II.43).